

ЕЗИКОЗНАНИЕ

LINGUISTICS

ФОНЕТИЧНИ СРЕДСТВА ЗА ИЗРАЗЯВАНЕ НА ОТРИЦАНИЕ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Красимира ЧАКЪРОВА

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България
E-mail: krasian@uni-plovdiv.bg, ORCID ID: 0000-0001-8909-1874

Христиана КРЪСТЕВА

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България
E-mail: hnikolaeva@uni-plovdiv.bg, ORCID ID: 0000-0002-7253-1842

PHONETIC MEANS OF EXPRESSING NEGATION IN MODERN BULGARIAN *Krasimira CHAKAROVA*

Paisii Hilendarski University of Plovdiv, Bulgaria
E-mail: krasian@uni-plovdiv.bg, ORCID ID: 0000-0001-8909-1874

Hristiana KRASTEVA

Paisii Hilendarski University of Plovdiv, Bulgaria
E-mail: hnikolaeva@uni-plovdiv.bg, ORCID ID: 0000-0002-7253-1842

ABSTRACT: The object of the current study are the phonetic means that express negation in Contemporary Bulgarian and that are part of the formal inventory of the functional and semantic category of polarity (and more precisely – part of the periphery of the negative polarity). Our interest on this topic was promoted by the lack of detailed research. The main goal here is to present a description of these specific characteristics by paying more attention to the role of intonation and stress in the speech realization of the phrases of interest. To achieve this goal, we have employed a variety of technological resources for rhythmic and melodic analysis, with the help of which we have conducted experimental research on our targeted phrases and provided graphic representation of melody and intensity of pronunciation, as well as spectrographic analysis of speech. Our data shows that stress and intonation are indeed differentiating factors in the meaning of the phonetic explicators we observe. Stress and intonation make the phonetic antonyms *ъ-ъ* (meaning *no*) and *ъхъ* (meaning *yes*) capable of expressing different meaning. This is also true for the phrases with the *да* particle (*да бе, да; да бе; да, да*). According to our experiment the main phonetic characteristic of the sound *му* (meaning *no*) is its implosive (inspiratory) nature. However, should it be pronounced several times in a row (as *му-му-му*) it bears the meaning of interjection, which expresses amazement, surprise, indignation, etc.

KEYWORDS: polarity, negation, phonetic means of negation, intonation, melody, speech

Обект на научни наблюдения в настоящия текст са фонетичните средства за изразяване на отрицание в съвременния български език, които са част от формалния инвентар на функционално-семантичната категория *полярност*¹ (и в частност – от периферията на отрицателната полярност). До момента те не са изследвани детайлно в лингвистиката², което

---

¹Терминът *полярност* е използван от А. Айхенвалд и Р. М. Диксън за означаване на универсална изреченска категория, т.е. „система за създаване на позитивен/негативен контраст в езика, която се изразява синтактично, морфологично или лексикално“ (International Encyclopedia of Linguistics, vol. 3, 1992, цит. по Буров, 2004, с. 284).

² Прави впечатление, че при описанието на периферията на категорията *статусност* в единствената публикувана функционално-семантична граматика на българския език (вж. Куцаров, 1985, с. 147 – 150) авторът не споменава за съществуването на подобни средства. Някои лингвисти обаче (В. Сумрова, Р. Декова и Х. Ро Хауге) обръщат внимание на ролята на интонацията и акцента при контекстовата

мотивираща интереса ни към темата. Основната ни цел е да направим описание на тези специфични експликатори, като обърнем по-голямо внимание върху ролята на интонацията и ударението при речевата реализация на основната част от тях. Изпълнението на подобна цел неминуемо налага използването на налични онлайн ресурси за ритмо-мелодичен анализ, с помощта на които да бъде осъществена точна и непротиворечива дескрипция, основана на експериментални данни.

Броят на фонетичните периферийни средства в полето на поляриността е ограничен. На първо място сред тях ще посочим „имплозивния“ звук, намиращ се „извън фонетичната система на езика ни“ (Томова, 2015, с. 245). Графично се отбелязва като *ти*, *цъ* или *ни*³ и се използва в ролята на респонсив, т.е. като отрицателен отговор на въпрос, определя се от лингвистите като първично междуметие – срв. у П. Пашов: „Известна част от междуметията се произнася с „имплозивни“ (у К. Томова – аспираторни, у В. Бонджолова⁴ – инспираторни) звукове, тоест с вдишната въздушна струя, а не с издишната, както е при нормалния човешки говор, напр. *ни!* (за отрицание)“ (Пашов, 1999, с. 252). Съгласни сме, че споменатият фонетичен експликатор може да се разглежда като „синоним на отрицателната частица *не*“ (Томова, 2015, с. 241), но бихме допълнили, че нерядко той се използва и като синоним на *няма(м)* – срв.:

– *Искаш ли ябълка?* / – **Тц** (= не); – *Не заминахте ли вече на море?* / – **Тц** (= не), но също и:

- *Иван ще дойде ли?* / – **Тц** (= не; няма);
- *Няма ли да ми кажеш защо ме излъга?* / – **Тц** (= не; няма);
- *Имаш ли пари?* – **Тц** (= не; нямам).

Друга особеност на разглеждания звук е фактът, че употребата му е характерна за разговорната реч и се възприема като непрестижна.

Различна е семантиката на междуметието *ти-ти-ти* (или *цъ-цъ-цъ*; *ц-ц-ц*), образувано чрез повторение на „цъкащия“ звук и използвано с експресивна функция – при изразяване на изненада, недоумение, учудване, съжаление, възмущение – срв.: – *Я гледай, босилек! Ц... ц... ц... И чехите имат босилек, браво! – обажда се трети и рукват да гледат босилека* (А. Константинов); – *Ах, пърдон, извинете, оцапах ви бохчата... Ц... ц... ц... Тях да се не види!...* (А. Константинов); – *Тц, тц, тц, разбърка се светът. Ето, сватба ли е това: кметът, прокопсаната кметшиа, прокурорът и н'ам кой още, а нито един от Карабелъвия род* (А. Страшимиров); *Божеее, оох, тц-тц-тц, простооо нямам думи! Баси разговора, баси умниците!!! Майко, мила..." написа Катерина Евро на страницата си във Фейсбук по повод последното предаване на Nicoleta Лозанова* (<https://www.bgdn.es.bg/>, 25.06.2014); *Павлова, Борисов, Цветанов и Герб са самата честност! Света вода ненапита! Цъ цъ цъ, как можахме да се усънним в тези техни качества* (форум в <http://www.cross.bg/>, 24.08.2014) и др.⁵ Прави впечатление обаче, че всички представени семантични нюанси могат да се сведат до

реализация на израза *да бе, да*, който може да има както отрицателно, така и положително значение (вж. коментара у Декова, Ро Хауге, 2017).

³Както основателно отбелязва П. Пашов, подобни записи са съвсем условни, „защото нямаме знаци (букви) за такива имплозивни звукове“ (Пашов, 1999, с. 252).

⁴ Вж. Бонджолова, 2013, с. 110.

⁵ Изкушаваме се да цитираме интересния коментар на журналистката А. Иванчева в сайта <https://lupa.bg/>: „Цъ-цъ-цъ! Часовникарска нация – стоим и цъкаме! Даже толкова отвътре ни иде това цъкане с език през предните зъби, че преди време се възгордахме с него и го набутахме май в списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО. Като вид изкуство! На това какво друго, освен човек да цъкне и по нашенски да рече: „Ц-ц-ц! Ама тия хора нямат ли си друга работа!?“

Ако на тази световна организация всъщност това ѝ е работата – да опазва всякакво наследство на човечеството, в това число и цъкането през междузъбието, то у нас трите „Ц“ са ни опазили от много неща. Учудва ни нещо, съжаляваме за друго, отрицаваме някого, недоволни сме от какво ли не, досадно ни е и от самите себе си и – хоп, започваме да чаткаме с език: „Ц-ц-ц!“. И ни минава! Така де, и това чудо ще мине!“ (https://lupa.bg/news/sedmicata-chetiri-bdquokldquo-konfrontaciya-kompromati-korupciya-koronavirus-kato-trite-ni-bdquokldquo-ca-ca-ca_121196news.html, 04.06.2021).

имплицитни отрицателни изрази от типа: *не е възможно, не е за вярване, не може да бъде, не е хубаво* и др. под.⁶

Друго звукосъчетание, използвано при отрицание, е *ъ-ъ* (то се произнася със затворена уста и поради това има назален призвук). Интонацията му е възходящо-низходяща с ударение върху първия вокал. Срв.: – *Искаш ли вода?* / – **Ъ-ъ** (= не) *Предпочитам сок*. С друга интонационна характеристика обаче (низходящо-възходяща) и с ударение върху втория вокал означава утвърждение, съгласие (в смисъл на *аха; да, точно така*) и се отбелязва графично като *ъхъ* – срв.: – *Искаш ли вода?* / – **Ъхъ** (= да). *Ако може, да е студена*.

Както се вижда от горните примери, важни фонетични (по-точно суперсегментни) средства със смислоразличителна функция в периферията на отрицателната полярност са **ударението и интонацията** (с всички нейни компоненти: мелодика, паузи, темпо, интензитет)⁷. Така например фразата *Да бе, да* (или само *Да бе*) изразява отрицателна семантика, ако се произнесе с удължаване на гласната и с акцентуване при изговора на първата частица *да* и кратка пауза преди втората (при варианта *Да бе, да*) – срв.: – *Вярваш ли, че двамата ще се оженят?* / – **Да бе, да** (= не). *Не ми се вярва* или *Вярваш ли, че двамата ще се оженят?* / – **Да бе!** (= не) *Не ми се вярва*. Същият израз (**да бе, да**), произнесен без вокално удължаване, но със силно логическо ударение върху втория компонент *да*, има утвърдителна семантика, напр. – *Готова ли си вече за тръгване?* / – **Да бе, да!** (= Да, разбира се). *Вече слизам по стълбите*⁸ или – **Да бе!** (без вокално удължаване на *да*) *Вече слизам по стълбите*⁹.

В речевата практика се среща и вариантът *да, да* (с отрицателен и утвърдителен смисъл). Срв.: – *Вярваш ли, че двамата ще се оженят?* / – **Да, да** (= не). *Не ми се вярва* и – *Готова ли си вече за тръгване?* / – **Да, да!** (= Да, разбира се). *Вече слизам по стълбите*¹⁰.

С цел да бъде осъществено по-прецизно описание (в т.ч. и графично) на съществуващите в нашия език фонетични експликатори на отрицанието, бе проведен експеримент. Първият етап включваше аудиозапис на микродиалозите (общо 8), представени в предходното изложение¹¹, и на една фраза, съдържаща звукосъчетанието *ти-ти-ти* и произнесена от двама езикови носители, за които българският език е майчин. Десетте записа бяха конвертирани от mp4 до wav формат с помощта на онлайн програмата <<https://www.zamzar.com/>>. Вторият етап бе свързан с използването на програмата за ритмо-мелодичен анализ на речта Speech Analyzer 3.1.1.2.¹² Основната цел бе чрез нея да бъдат представени графиките на мелодията и на интензитета при

⁶ По мнението на Й. Вахек споменатият „цъкащ“ звук, артикулиран при вдишване, а не при издишване и изразяващ изненада, възхищение или възмущение, е характерен и за чешки, словашки, английски (вж. коментара у К. Томова (2015, с. 245 – 246).

⁷ Д. Тилков определя интонацията като „комплексно звуково явление, което в речта функционира на равнището на фразата чрез промените на своите честотни, интензитетни и темпорални характеристики, възприемани субективно като промени в мелодиката, силата и времетраенето на сегментните единици“ (Тилков, 1981, с.15).

⁸ Интересно е да се отбележи, че с помощта на интонацията отрицателната фраза *А не, бе* функционира с утвърдителна семантика (= Да, точно така), напр. *Може да кажат: „Ти я правиш тая музика, защото искаш да изкарваш пари“*. **А не, бе!** (= Да, така е) *Аз правя комерсиална музика точно с такава цел* (<https://obuch.info/slavi-trifonov-za-men-e-chest.html?page=6>).

⁹ Аналогично е мнението на Р. Декова и Х. Ро Хауге за отрицателната (ироничната) и положителната употреба на *да бе, да* – срв.: „[...] маркирането на израза се получава не само чрез интонация, а и чрез акцент. [...] При отрицателната употреба акцентът (ремата) е в началото, върху първото *да*, което носи и ироничната интонация, а с това и смисъла на целия израз (на отрицание); докато при положителната употреба акцентът пада върху второто *да*, което всъщност носи значението на съгласие и потвърждава предходното изказване“ (Декова, Ро Хауге, 2017, с. 349).

¹⁰ В социалните мрежи се разпространява любопитен анекдот, свързан с употребата на това специфично „преобърнато“ отрицание – срв.: *Събрали се лингвисти от цял свят, станал англичанинът и казал: „За разлика от двойното отрицание, което означава потвърждение, двойното потвърждение не може да изразява отрицание.“* „Да, да! „ – казал българинът“.

¹¹ В рамките на микродиалозите целевият израз е разгледан в контекст от две изречения – едно предходно и едно следходно.

¹² Изборът на посочените програми отличава нашия подход от този на Р. Декова и Х. Ро Хауге, които извеждат интонационните контури на фразите *да бе, да* (отриц.) и *да бе, да* (полож.) от сонаграми, получени с помощта на програмата Praat (www.fon.hum.uva.nl/praat/) (Декова, Ро Хауге, 2017).

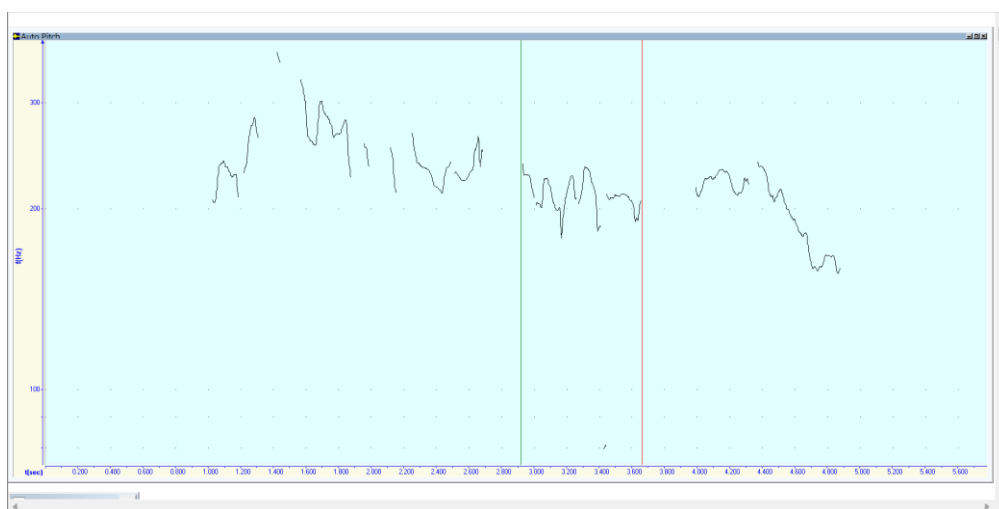
произнасяне, както и спектрограми, и по този начин да се визуализира прозодичната им организация, т.е. да се проследят интонационните разлики между *Да, бе, да!*; *Да, бе!* и *Да, да!*, произнесени като отрицателни и утвърдителни реплики, от една страна, и между *Ъ-ъ*, означаващо *не*, и *Ъхъ*, означаващо *да*, от друга. Наред с това вниманието бе насочено и към изговора на междуметието *Тц-тц-тц*, изразяващо учудване, изненада.

В следващото изложение ще бъдат представени графиките на отделните диалози и на репликата, включваща експресивното междуметие *тц- тц-тц* (*ц-ц-ц*).

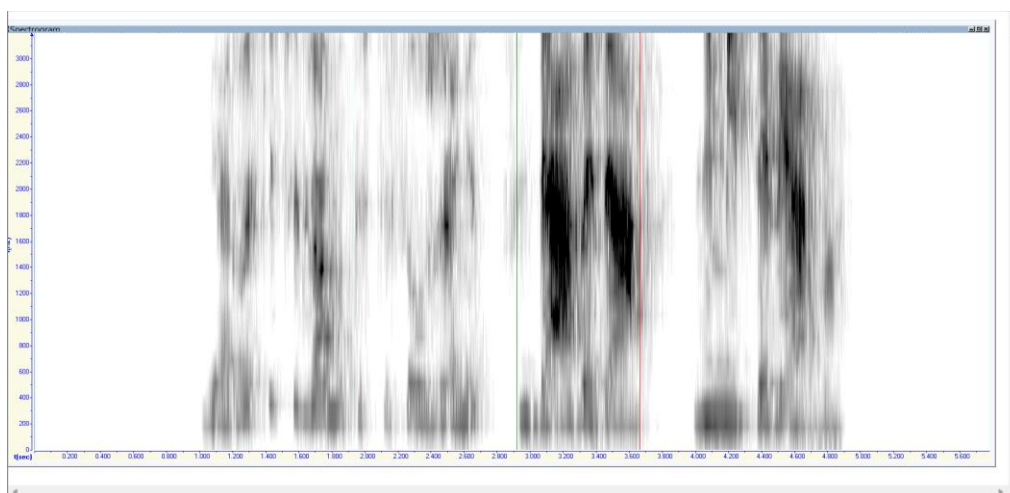
Диалог 1

- *Вярваш ли, че двамата ще се оженят?*
- *Да бе, да! Не ми се вярва!*

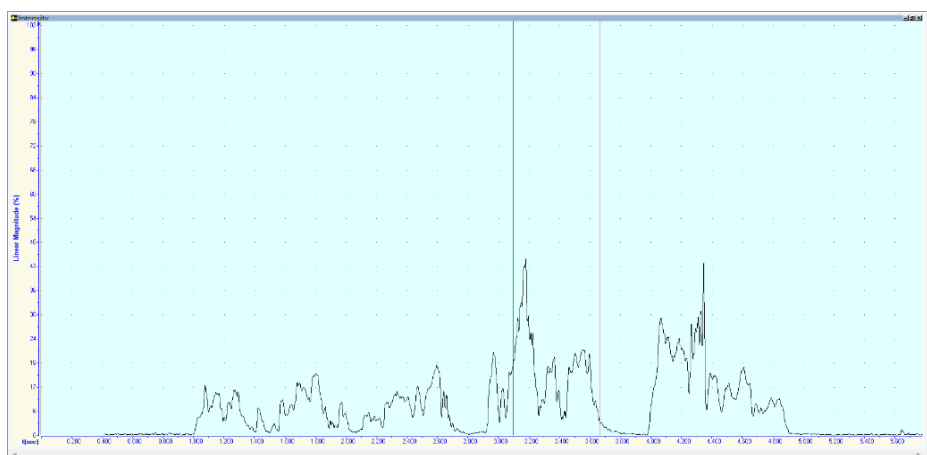
1.1. Графика на мелодията

1.2. Спектрограма

1.3. Графика на интензитета

На графиките между курсорите е „заключена“ целевата фраза *Да бе, да!* със значение *не*. Тя се реализира между две паузи, като основното ударение е върху първото *да*, *бе* попада в интонационен спад, а при второто *да* се бележи ново повишаване на тона, макар и по-слабо от основното ударение при първото *да*. На спектрограмата се визуализира голямата честота на двете ударени *а*, а между тях е заключено *бе*. Това заключение се допълва от графиката на интензитета, на която се вижда колко напрегнато е произнесено първото *да* (при най-високия пик).

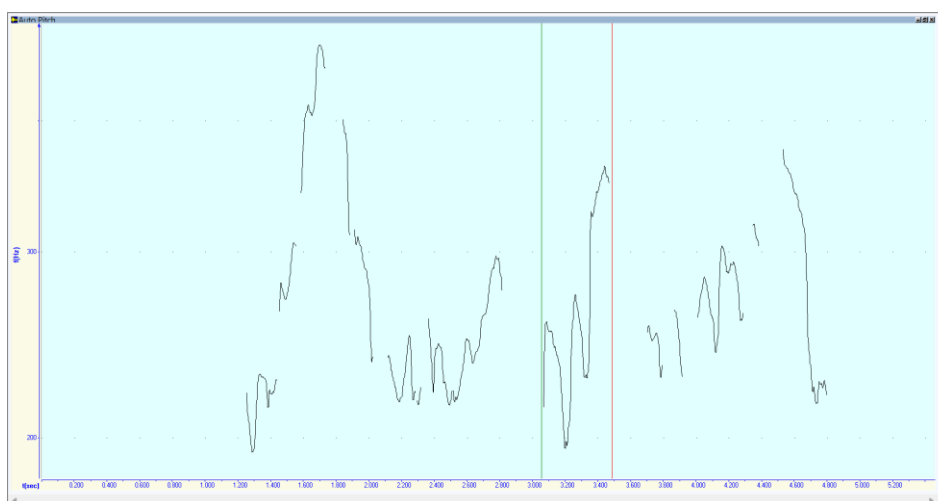
Работна хипотеза 1

Когато *Да бе, да!* означава отрицание, то се реализира по следния ритмо-интонационен модел: +р -р +р, където двете *да* са рематизирани, за сметка на средищното *бе*, първото *да* носи основното ударение във фразата, а гласната е произнесена удължено.

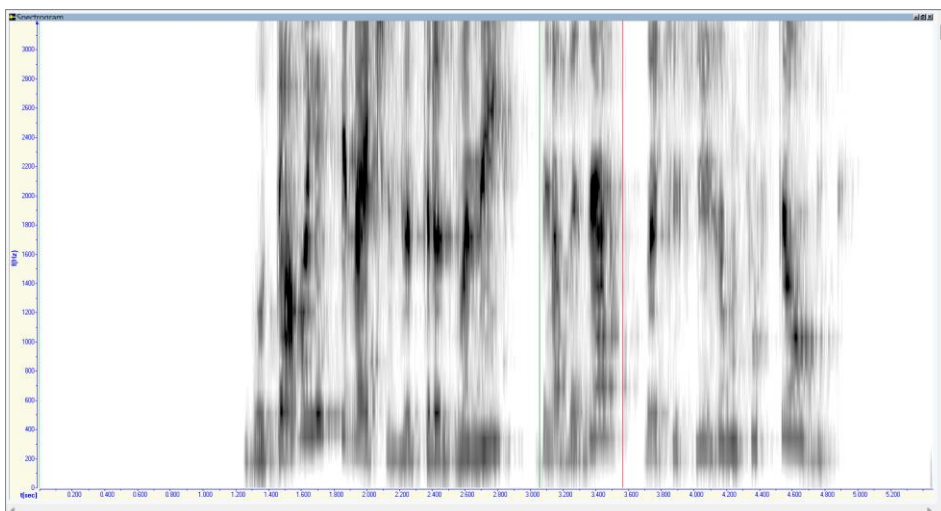
Диалог 2

- Готова ли си вече за тръгване?
- *Да бе, да!* Вече слизам по стълбите.

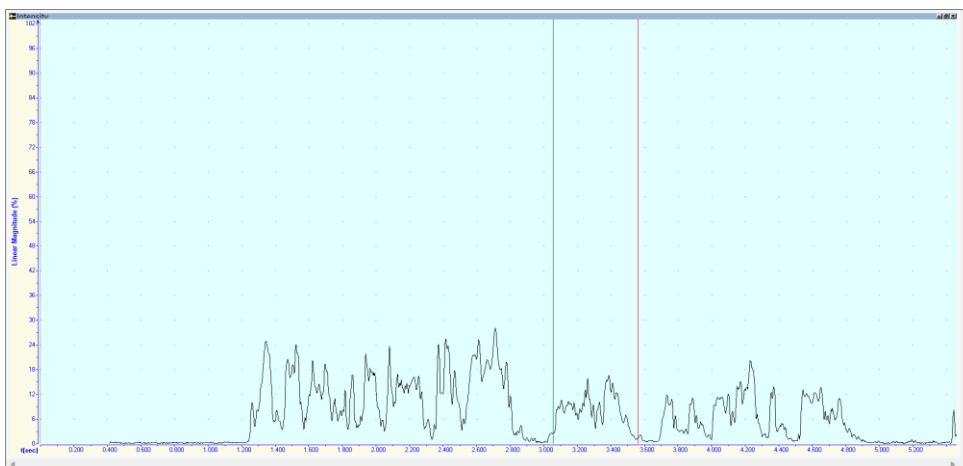
2.1. Графика на мелодията

2.2. Спектрограма

2.3. Графика на интензитета

При втория диалог наблюдаваме разлики в произнасянето на целевия израз, „заклучен“ между курсорите и означаващ противоположно значение (= *da*). На графиката на мелодията се визуализира интонационен пик при второто *da*, този пик е видим като високочестотна област в спектрограмата, както и на графиката на интензитета. Това ни дава основание да формулираме следната **работна хипотеза 2**:

Когато фразата *Да бе, да!* означава *да*, тя се реализира с абсолютен пик при второто *да* и без удължено произнасяне на нито едно *a* по модела -р -р +р, т.е. в този втори вариант на израза последното *да* е емфатична рема¹³.

Нека разгледаме и останалите примери, като имаме предвид формираните работни хипотези.

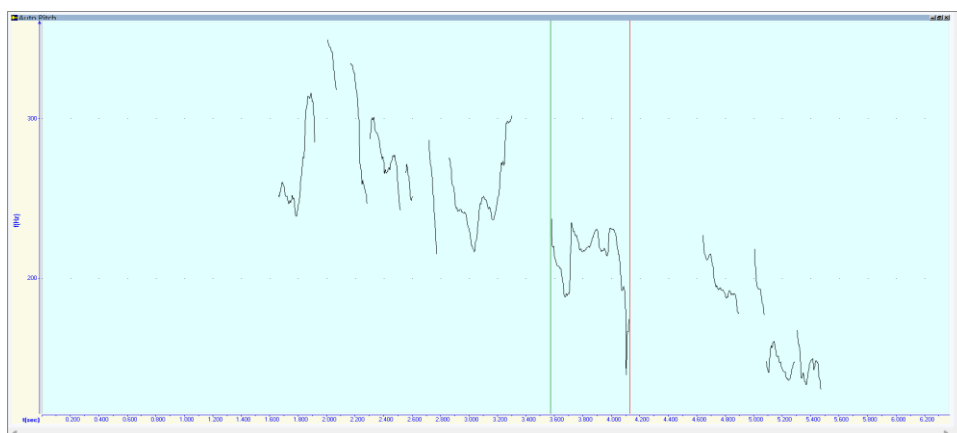
Диалог 3

– *Вярвай ли, че двамата ще се оженят?*

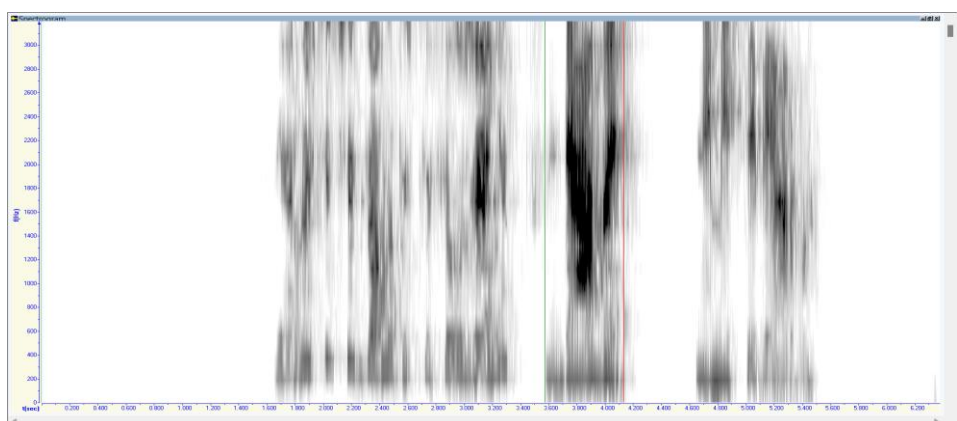
– *Да бе! Не ми се вярва.*

¹³ За понятието *емфатична рема* вж. у Й. Пенчев. Авторът обръща внимание на факта, че „контрастното емфатично (логическо) ударение също определя дадена фразова дума като рематична“ (Пенчев, 1980, с. 65).

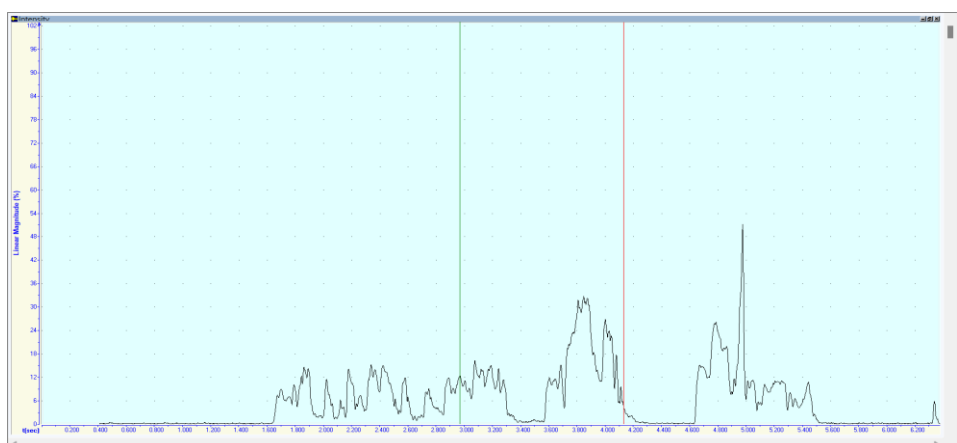
3.1. Графика на мелодията

3.2. Спектрограма

3.3. Графика на интензитета

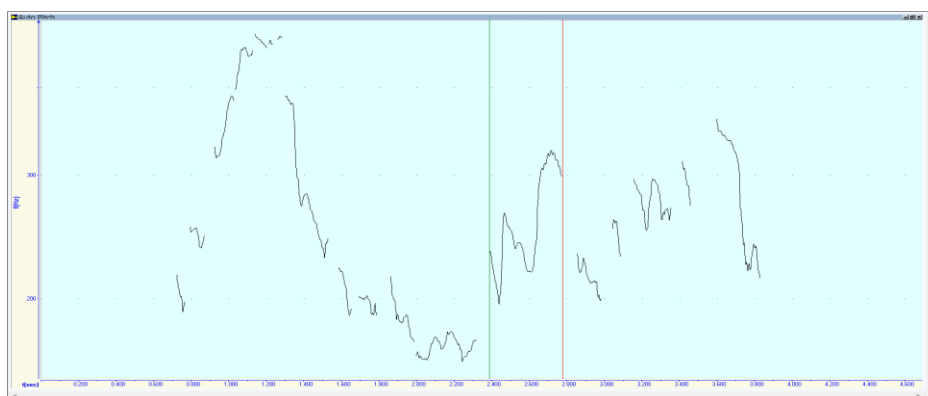

В посочения пример *Да бе!* е употребено със значение на *не*. На графиките фразата се визуализира между курсорите. Наблюдаваме пик при *да* и спад при *бе* с удължено произнасяне на удареното *a* в *да*. Налице са прилики с израза *Да бе, да!* в смисъла на *не* – и в двата изречения ударението пада на първото *да*, а *a* е произнесено с удължаване. Тези характеристики са видни и на спектрограмите и графиките на интензитета на произнасяне. Моделът на реализация е +р - р.

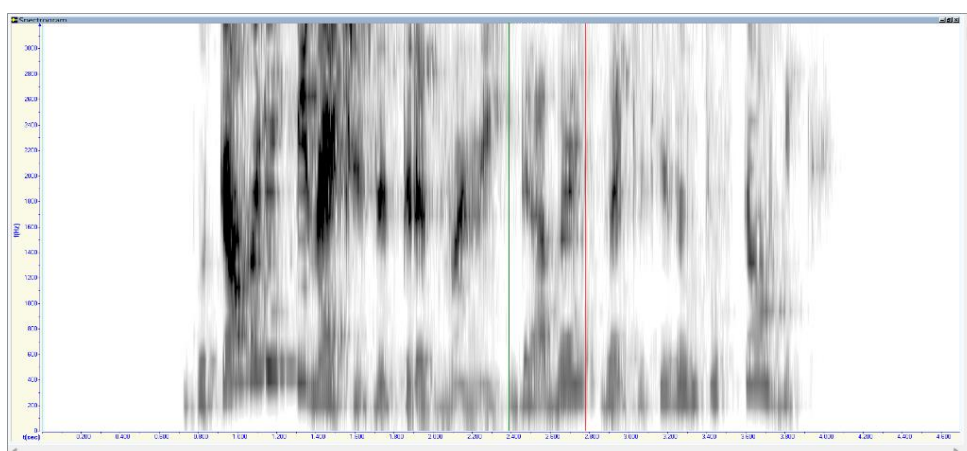
Диалог 4

- Готова ли си вече за тръгване?
- *Да бе!* Вече слизам по стълбите.

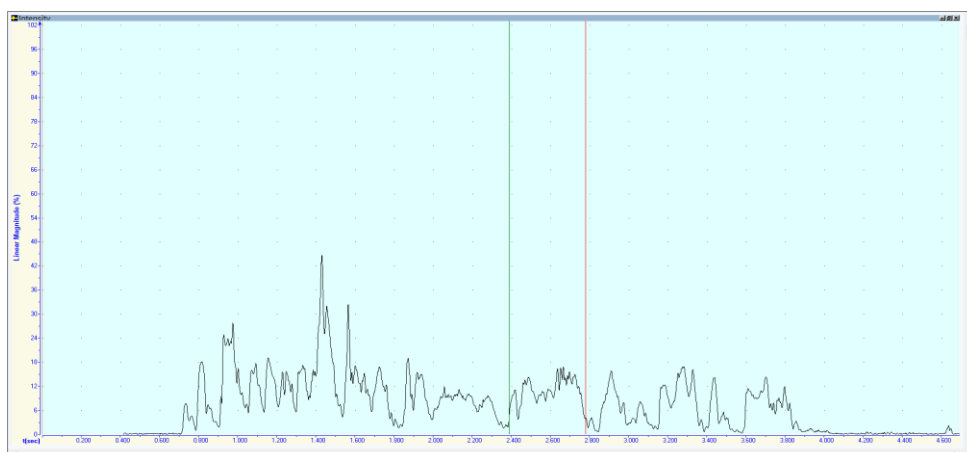
4.1. Графика на мелодията

4.2. Спектрограма

4.3. Графика на интензитета

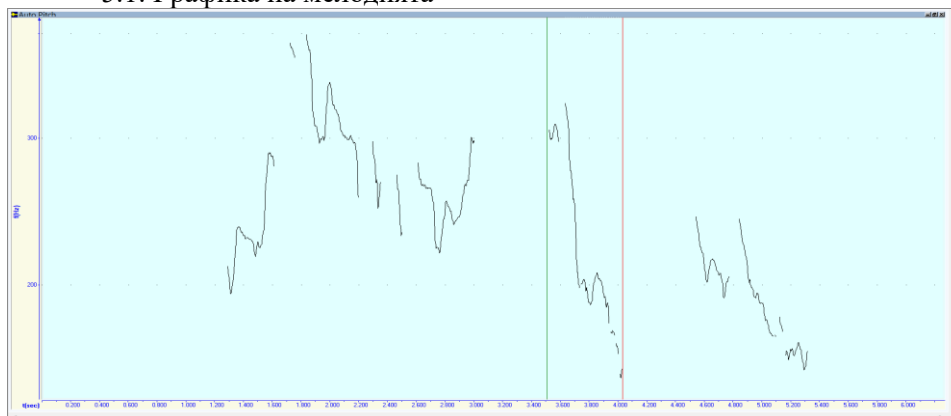
На графиките целевият израз *Да бе!* в значение на *да* е заключен между двата курсора. Наблюдаваме различно интонационно поведение на израза в сравнение с по-горните реализации, а именно това е удареното *бе*, чиито параметри са демонстрирани с трите графики. Ударението във фразата се носи от *бе*, а *да* преди това се намира в интонационен спад: -р +р.

Диалог 5

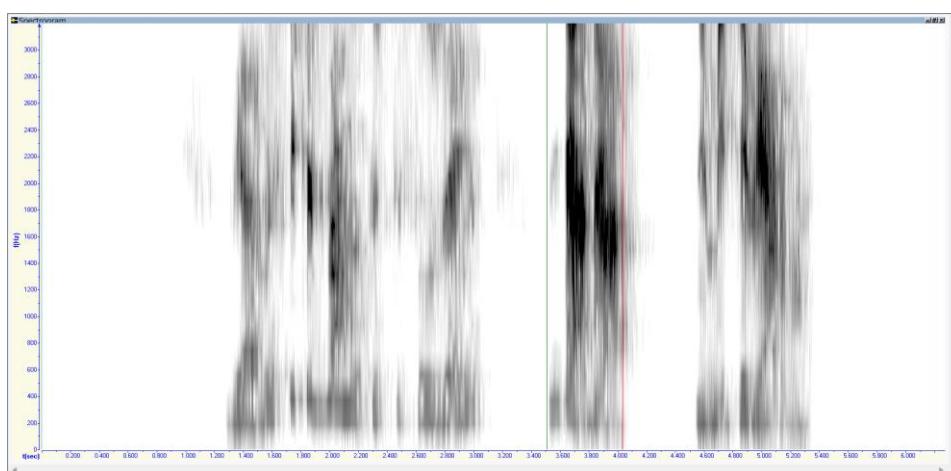
- *Вярваш ли, че двамата ще се оженят?*
- *Да, да! Не ми се вярва.*

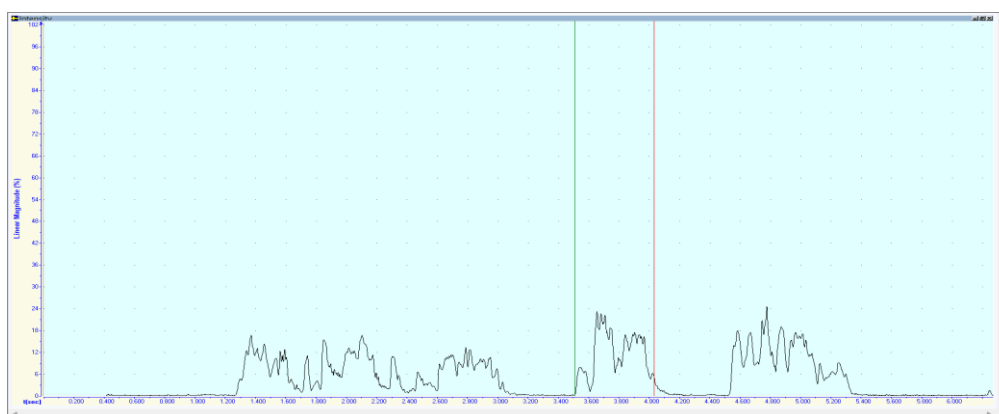
5.1. Графика на мелодията

5.2. Спектрограма

5.3. Графика на интензитета

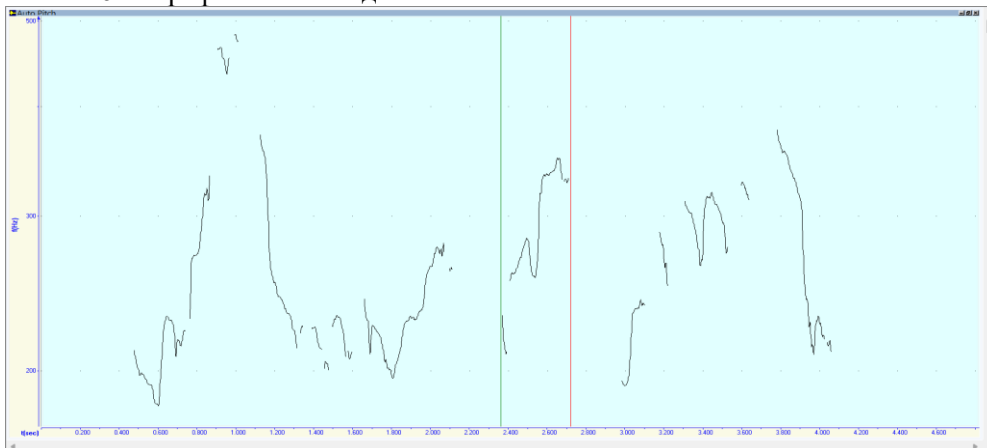
В този кратък диалог наблюдаваме реализацията на израза *Да, да!* (в смисъла на *не*), разположен между двата курсора. От графиката на мелодията личи високият интонационен пик при първото *да* и чувствителният спад при второто. На спектрограмата и на графиката на интензитета на произношение личи също, че *a* в първото *да* е най-силно ударената гласна във фразата. Моделът на реализация е +р -р.

Диалог 6

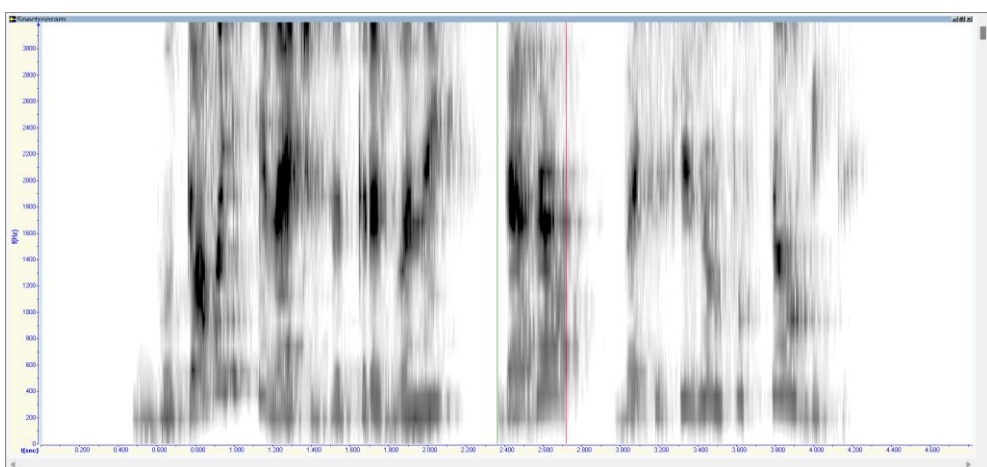
– Готова ли си вече за тръгване?

– *Да, да!* Вече слизам по стълбите.

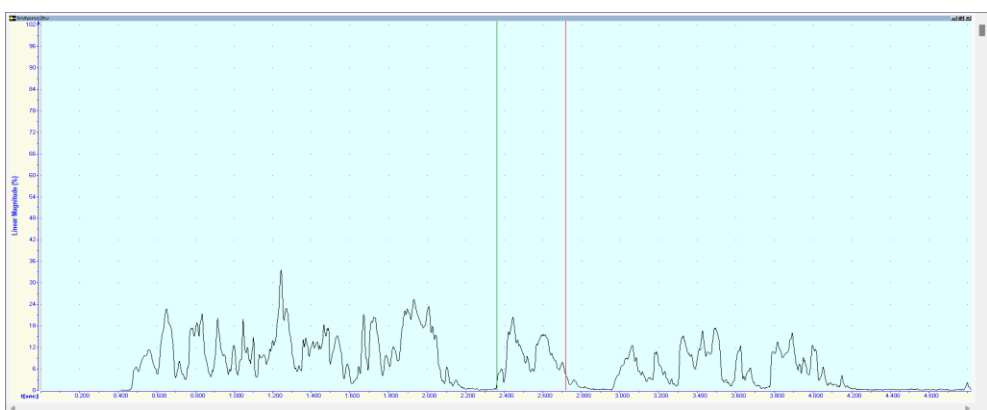
6.1. Графика на мелодията

6.2. Спектрограма

6.3. Графика на интензитета

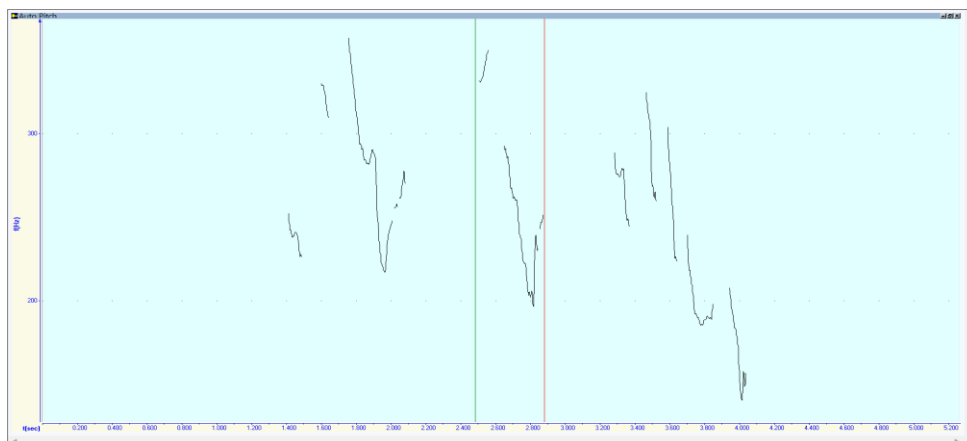

В *Диалог 6* наблюдаваме реализация на израза *Да, да!* (= *да*), „заклучен“ между курсорите. Графиката на мелодията сочи, че основното ударение се носи от второто *да*, макар и интензитетът на изговор на двете гласни да е сходен и според спектрограмата, и според графиката на интензитета. Моделът е -р +р.

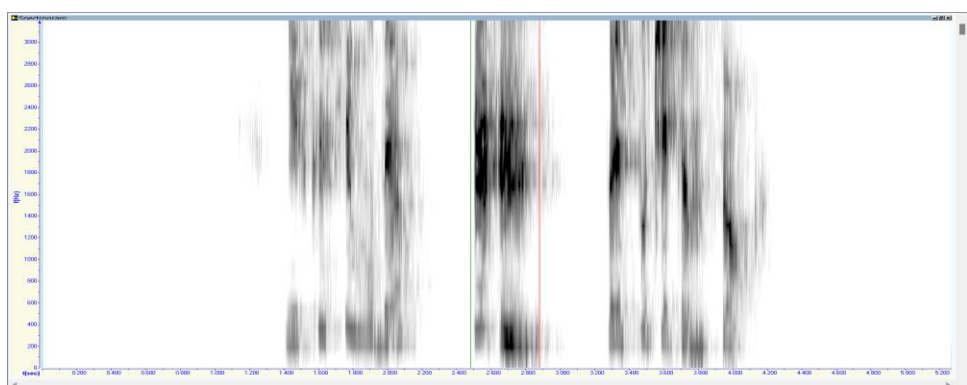
Диалог 7

- *Искаш ли вода?*
- **Ъ-ъ!** *Предпочитам сок.*

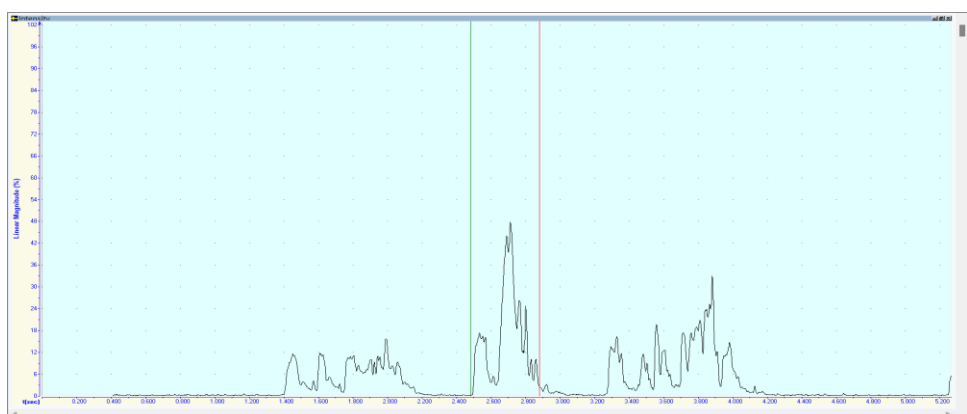
7.1. Графика на мелодията

7.2. Спектрограма

7.3. Графика на интензитета

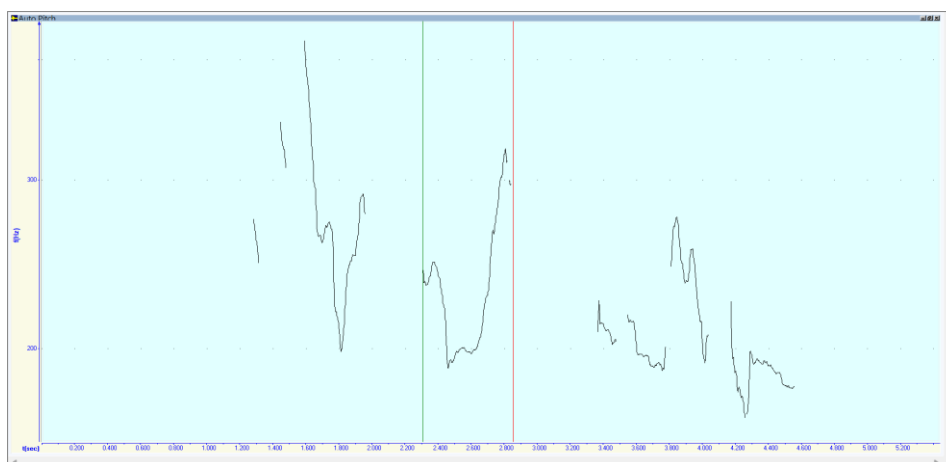
В *Диалог 7* наблюдаваме реализацията на Ъ-ъ в значение на *не*, изразът е разположен между курсорите. От графиката на мелодията виждаме, че интонационният пик при първото ъ е почти толкова висок, колкото при *ли* в предходното изречение. При изговарянето на междуметието не се наблюдава удължаване на гласната.

Диалог 8

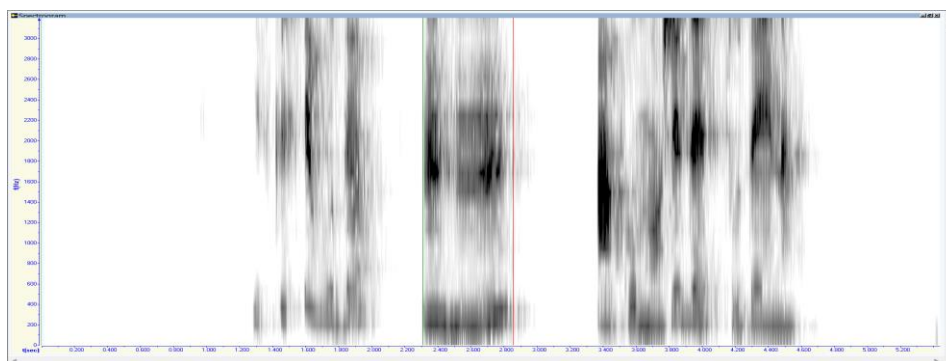
– *Искаш ли вода?*

– *Ъхъ! Ако може, да е студена.*

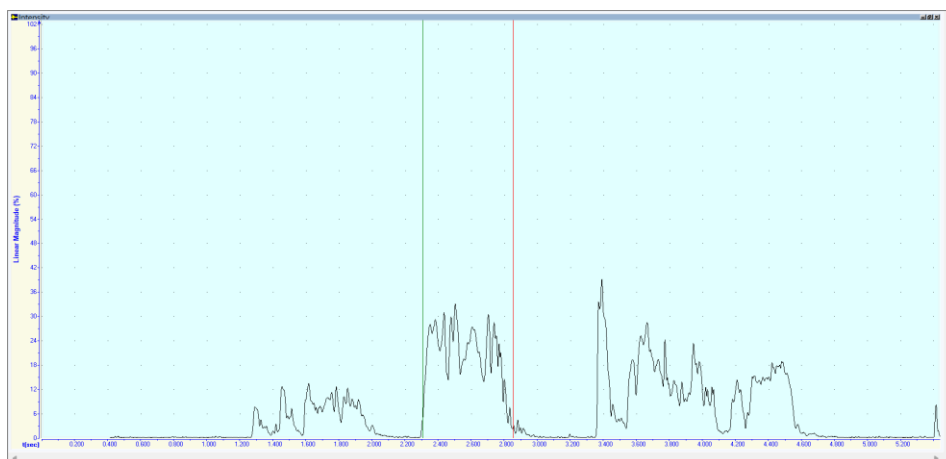
8.1. Графика на мелодията

8.2. Спектрограма

8.3. Графика на интензитета

В *Диалог 8* наблюдаваме реализацията на междуметието *Ъхъ!* (= *да*), намиращо се между двата курсора. То попада в интонационно изтъкната част от изречението с ударение върху второто ъ.

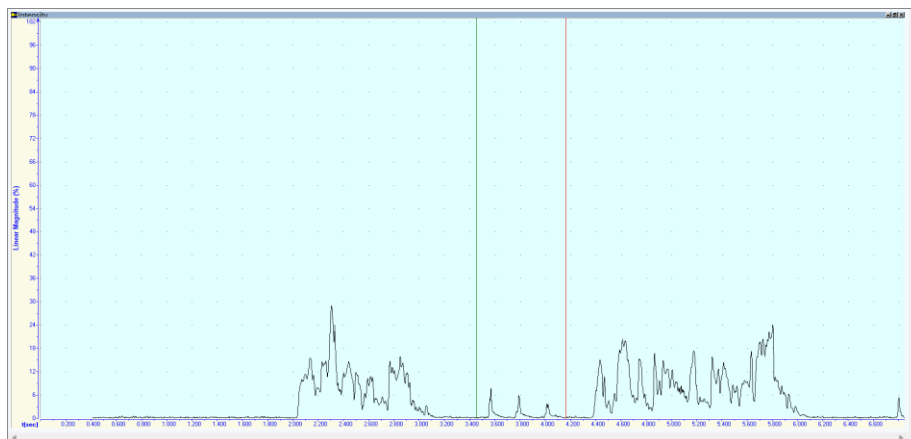
Във финалната част на експеримента направихме анализ на изречение от А. Константинов, произнесено от двама езикови носители, в което е употребено междуметието *ти-ти-ти*:

9.1. *Я гледай! Босилек! Ти-ти-ти! И чехите имат босилек, браво!*

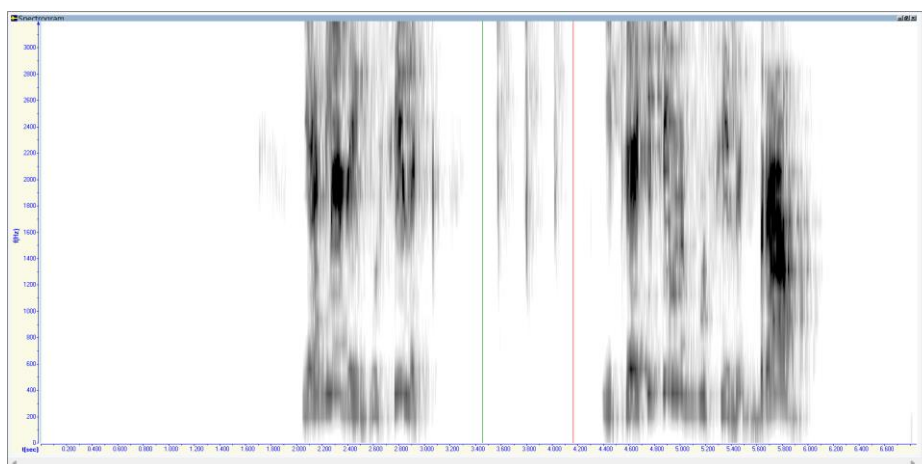
В случая не е включена графика на мелодията, а само графика на интензитета и спектрограма, тъй като мелодията се създава при наличие на гласни, а тук наблюдаваме

поревица от съгласни звукове. Обект на нашите наблюдения са честотата и паузите при учленението.

9.1.1. Графика на интензитета

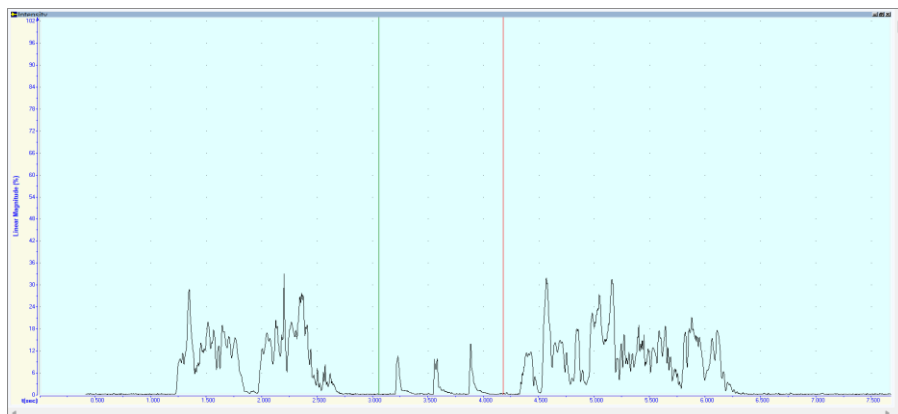
9.1.2. Спектрограма

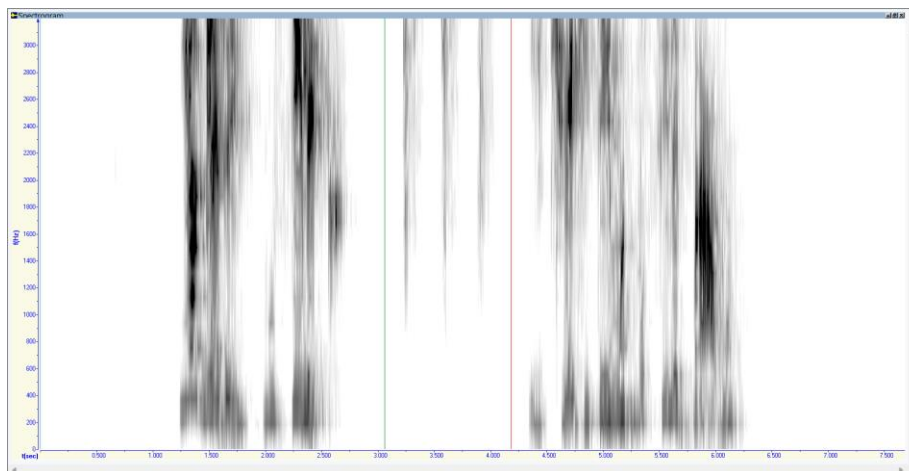
Както се вижда от графиката и спектрограмата, налице са кратки паузи между междуметието *тц-тц-тц* и останалите части на изказването.

9.2. е същият текст, произнесен от втория респондент. Тук не наблюдаваме разлики в реализацията – срв.:

9.2.1. Графика на интензитета

9.2.2. Спектрограма

Направените дотук наблюдения ни дават основания да формулираме следните заключителни изводи:

1. Фонетичните експликатори в съвременния български език са ограничени в количествено отношение, но се използват активно в неофициалната разговорна реч. Както показва направеният експеримент, най-важна роля при изразяването на негативна семантика имат интонацията и ударението. Чрез тях се модифицират няколко фрази с участието на утвърдителната частица *да* (*да бе, да; да бе; да, да*), които функционират като отрицателни. Отново интонацията и ударението са решаващи при разграничаването на фонетичните антоними *ъ-ъ* (не) и *ъхъ* (да).

2. Отличителна характеристика за звука *тц*, означаващ отрицание, е неговият имплозивен (инспираторен) характер. Ако този звук се повтори неколкократно обаче (*тц-тц-тц*), функцията му е на експресивно междуметие, означаващо изненада, възмущение, учудване и др.

Ще завършим с уточнението, че макар резултатите от експеримента да са важни за изпълнението на поставената научна задача, те не могат да претендират за пълна категоричност поради малобройния набор респонденти и ограничения брой конструирани примери, подложени на обработка. Нужно е допълнително задълбочено изследване на ритмо-мелодиката на използваните междуметия и фрази в по-обширни корпуси от спонтанна разговорна реч или ексцерпирана от художествени текстове пряка реч, в което да се включат повече езикови носители.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Бонджолова, В. (2013)** Разговорни, жаргонни и диалектни елементи в рекламния текст. // *Годишњак за српски језик*. Година XXVI, број 13, Ниш, 2013, с. 107 – 118. (*Bondzholova, V. Razgovorni, zhargonni i dialektni elementi v reklamniya tekst. // Godishnyak za srpski yezik. Godina XXVI, broj 13, Nish, s. 107 – 118.*)
- Буров, С. (2004)** *Познанието в езика на българите. Граматично изследване наконцептуалната категоризация на предметността*. Велико Търново: Фабер, 436 с. (*Burov, St. Poznaniето v ezika na balgarite. Gramatichno izsledvane nakontseptualnata kategorizatsiya na predmetnostta. Veliko Tarnovo: Faber, 436 s.*)
- Декова, Р., Х. Ро Хауге (2017)** Утвърдителното „да бе, да“? Да бе, да! – В: *Доклади от юбилейната научна сесия „Съвременни тенденции в езиковедските изследвания“ (посветена на 85 години от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Пенчев, 10 – 11 ноември, Паисиеви четения 2016, Пловдив)*, София: Изд. на БАН, с. 342 – 353. (*Dekova, R., H. Ro Hauge. Utvarditelnoto “da be, da”? Da be, da! – V: Dokladi ot Yubileynata nauchna sesiya “Savremenni tendentsii v ezikovedskite izsledvaniya”*)

- (*posvetena na 85 godini ot rozhdenieto na prof. d.f.n. Yordan Penchev, 10 – 11 noemvri 2016, Paisievi chetenita, Plovdiv*), Sofia: Izd. na BAN, s. 342 – 353.)
- Куцаров, Ив. (1885)** *Очерк по функционално-семантична граматика на българския език.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 230 с. (*Kutsarov, I. Ocherk po funktsionalno-semantichna gramatika na balgarskiya ezik.* Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski“, 230 s.)
- Пашов, П. (1999)** *Българска граматика.* Пловдив: Хермес, 455 с. (*Pashov, P. Balgarska gramatika.* Plovdiv: Hermes, 455 s.)
- Пенчев, Й. (1980)** *Основни интонационни контури в българското изречение.* София: Изд. на БАН, 1980, 191 с. (*Penchev, Y. Osnovni intonatsionni konturi v balgarskoto izrechenie.* Sofia: Izd. na BAN, 1980, 191 s.)
- Тилков, Д. (1981)** *Интонацията в българския език.* София: Народна просвета, 1981, 135 с. (*Tilkov, D. Intonatsiyata v balgarskiya ezik.* Sofia: Narodna prosveta, 135 s.)
- Томова, К. (2015)** *Етнолингвистични особености на някои български междуметия.* // *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“, т. 53, кн. 1, сб. А, 2015 – Филология, с. 240 – 253.* (*Tomova, K. Etnolingvisticzni osobenosti na nyakoi balgarsko mezhdumetiya.* // *Nauchni trudove na PU “Paisii Hilendarski”, t. 53, kn. 1, sb. A, 2015 – Filologiya, s. 240 – 253.*)